

ЧЕРНОМОРСКИЯТ РЕГИОН ЗОНА НА СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ПАРТНЬОРСТВО

Маруся Любчева, Милен Димитров
Черноморски институт

Вероятно още дълго време ще коментираме, че Черноморският регион е уникален по териториален, географски и политически признак. При цялата условност, че Черноморски регион не съществува като унифициран и притежаващ определените характеристики за единен регион, каквито притежават други региони в Европа и в света. Въпреки това, ние продължаваме да го наричаме Черноморски регион и да олицетворяваме чрез това понятие територия, обхващаща 6 държави, които лежат на бреговете на Черно море и още други 4 държави, които по исторически или други причини считат себе си за принадлежащи към тази територия. Отсъствието на единна културна идентичност, на единна черноморска култура, независимо от общата културологична база на голяма част от народите, населяващи черноморската територия, определя тази условност. Тук се наслагват изключително сложни отношения и взаимодействия, които правят развитието на региона динамично, сложно и в определен смисъл препятстват постигането на единодействие за изграждането на обща стратегия. Опити в това отношение не липсват. Символичното обособяване на територията, която се заема от страните, разположени на неговите брегове или малко по-далеч, дава възможност да се говори за общ регион, макар и не обособен с характеристиките на такъв, но също дава достатъчна перспектива да се формират и реализират общи политики, които неминуемо засягат сърцето на региона – Черно море. От 2007 година Черно море официално бе припознато като Европейско море, поради факта, че с приемането на България и Румъния в ЕС, то стана негова източна граница. Това създаде предпоставка за засилване на чувството за регионализъм на тази територия и очакването за решаването на доста от нерешените въпроси. Черно море се превърна в граница не само между отделните страни, а между ЕС и страните от източното крайбрежие на Черно море, имайки предвид, че турция е кандидат член на ЕС. ЕС прие Черно море като „европейско море“, независимо от факта, че то винаги е било такова.

Но това означава също, че всички позитиви и негативи, наслоени, създаващи се или които ще се създават в бъдеще, ще рефлектират върху ЕС като цяло. Черноморската синергия¹ и резолюциите^{2,3}, приети до този момент от ЕП, показват тенденция на засилване интереса на ЕС към региона и в същото време, забавянето, което вече констатираме по отношение на изготвянето на Европейска стратегия за развитието му, поставя редица въпроси, които трябва да се дискутират в обществото. Не забравяме, че всички политики са насочени към гражданите и в техен интерес.

Интересът на гражданите е многостранен и това определя и многостранността на партньорствата, които могат да се реализират - насочени към различни зони, области и сектори на обществено политическия и икономически живот.

---

[1] Съобщение на Комисията до Съвета и до ЕП, „Черноморско взаимодействие – нова инициатива за регионално сътрудничество“ (COM(2007) 160), Брюксел, 2007

[2] Съобщение на Комисията до Съвета и до ЕП, Доклад относно първата година на изпълнение на инициативата „Черноморско взаимодействие“ (COM(2008) 391), Брюксел, 2008

[3] Резолюция на Европейския парламент от 20 януари 2011 г. относно стратегията на ЕС за Черно море (2010/2087(INI), Брюксел, 2010

За това говорим за общо сътрудничество, но и за сътрудничество с целево предназначение – икономическо, социално, екологично и т.н. Много са „лабиринтите на регионалното сътрудничество”. Факторите за регионално развитие тук са важни и те намират различна интерпретация и различно разполагане в политиките на всяка от тях – политически, икономически, социални, екологични. И макар всяка от страните да се стреми към устойчиво развитие с неговите три стълба – икономика, социални политики и околна среда, все още трудно се постига устойчиво сътрудничество с базови характеристики в териториално-икономически, социално-културен и екологичен план.

ФОРМАТИ НА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Сътрудничеството в региона се реализира на различни нива и в различни формати. По нива – национално, регионално, местно, бизнес-ниво, гражданско ниво. То намира израз в различни формати - двустранни, тристранни, многостранни. Осъществява се в защита преимуществено на националните приоритети и позиции и постигането на споразумения. Реализират се и сътрудничества във формат по-широк от двустранния, макар успешните постижения в тази посока да са по-малко. Сериозно предизвикателство за страните от Черноморския басейн е поддържането на отношения с големи наднационални структури, каквито са ЕС и НАТО. Сложността на тези взаимодействия се определя от факта, че три от страните на Черноморския регион са членове на ЕС /България, Гърция, Румъния, Турция/, една е кандидат член на ЕС /Турция/, четири на НАТО /България, Гърция, и Турция/. Останалите страни, повечето от които са със статут асоциирани партньори на ЕС, някои се подготвят за членство в НАТО, все още считат себе си за независими и сами могат да определят посоките, в които ще реализират сътрудничество, в каква степен и в кои зони, макар тенденцията и стремежът към ЕС, пък и към НАТО да е повече от виден. Върху тези взаимодействия оказват съществено влияние и исторически наслагвания, политическата сложност и различия, които продължават да действат на тази територия. Картината е доста сложна и това е причината да се формира мнение, че в Черноморския регион действат два вида сътрудничества – вътрешни, определяни от отношенията между страните вътре в региона и външни, определяни от влиянието на външните фактори. Едните циркулират в региона, другите са насочени като вектор отвън навътре и разбира се отвътре навън. Последният вектор е много особен – не само поради различията на страните от региона, а поради стремежа всяка от страните да контролира сама тези отношения. Затова често казваме, че повечето страни от Черноморския регион гледат по-често навън от региона и проявяват стремеж за изграждане на отношения с външните фактори, които за определени страни дори доминират над стремежа за изграждане на отношения вътре в региона⁴. За разлика от периода преди промените, когато сътрудничеството по национално, регионално и общинско нива беше с общ сериозен дял в региона, през последните години сътрудничеството е сведено до партньорство в проекти по някои Европейски програми и международни фондове. Би било добре да се мисли за изграждане на стратегически партньорства и сътрудничество, от каквито Черноморският басейн има сериозна необходимост. От това произтича и странното усещане, че Черноморският регион очаква някой да предложи стратегии, програми, планове и да организира фондове за неговото развитие – някой отвън.

---

[4] Любчева М., «Черноморският регион в европейските политики» ,изд. Фондация Фридрих Ебберт, Сфия, 2010.

Логиката на това очакване разбира се има и своите основания – регионът е бил, е и ще става все по-важен за развитието на останалите региони и структури около него. Вече наблюдаващото се превръщане на Черноморския регион в трансферна икономическа и енергийна зона ще става все по-осезаемо. Всичко това изисква поддръждане на приоритетите на страните и хората, които ще съхранят характера на региона от гледна точка на неговите природни ресурси и преди всичко ресурса на Черно море, от гледна точка на традиционните поминъци на тази територия, каквито са риболовът и всички крайбрежни дейности, от гледна точка на културата, опитваща се да запази и развие традициите, независимо от отсъствието на единна черноморска култура и идентичност, от гледна точка на напредващия туризъм, който придобива все по-голямо участие в икономическия растеж на морските територии като цяло. От друга страна, поддръждането на приоритетите може да изведе региона на важно място за останалия свят и той да определя характера на политиките, които ще се развиват във и около него. Разглеждайки с днешна дата различните видове сътрудничества, непременно трябва да се отбележи ниският му интензитет, разпокъсаност и непоследователност. Картата на сътрудничество в региона е доста сложна. Някои страни считат, че отношенията с ЕС са по-важни от тези с други страни от региона и това е една от основните причини за ниската интензивност на вътрешното сътрудничество. Очаквайки подкрепата и/или приноса на ЕС.

Наднационално като статут е сътрудничеството в ЧР, организирано чрез ОЧИС и ПАЧИС, в които поддръждането на приоритетите е факт, формалните организационни въпроси се движат по правилата на организациите, но ефективността не е особено силна. Факт е, че в Черноморския басейн ЕС и НАТО са по-известни, отколкото ОЧИС и ПАЧИС.

От друга страна, сътрудничеството с ЕС може да се разглежда със статут на вътрешнорегионално сътрудничество, като се има предвид, че 3 държави са членки на ЕС

ПРИНЦИПИ НА СЪТРУДНИЧЕСТВОТО

Въпреки сложната обстановка на влияния, различия, зависимости в ЧР /страните са твърде различни по статус, политически, икономически и социални режими/, сътрудничество може да се реализира като се прилагат съвременни принципи – партньорство; диалог и дебат; координация; консенсус – тези принципи излизат извън регулациите на пазарната търговия, която някои смятат за сътрудничество. Но то не е такова!

За реализиране на сътрудничество трябва да се използват съвременните марки за...

... ПРАВОТО НА ИЗБОР...

да се избира пътят, който страните желаят да следват...

...ПРАВОТО НА СВОБОДА...

Свобода в определяне на политиките

...ПРАВОТО НА ДЕМОКРАЦИЯ...

Демократично вземане на решения

...Правото на идентичност...

... Запазването на идентичността и културното разнообразие...

Много са предизвикателствата, които стоят пред сътрудничеството: политически, икономически екологични, правни.

Дефицитите, които наблюдаваме са свързани с недостиг на информация, слабост на националните граждански общества, сериозните политически влияния и съществуващи замразени или горещи конфликти, неустойчивостта на партньорствата.

Потенциалните зони за сътрудничество, част от които са добре реализирани в периода пред началото на 90-те: туризъм, енергетика, селско стопанство, научни изследвания, култура и образование, околна среда, търговия. Важно е разбира се да се направи разграничението между сътрудничество и обикновено реализиране на търговски отношения. Сътрудничеството в различните области е съпроводено с конкуренция, съперничество, пазарни модели в икономическите отношения. Трябва да бъдем реалисти и в отделните секторни зони да успяваме да осигурим пространства за изграждане на партньорства, реализиране на съвместни инициативи, изграждане на взаимодействия с устойчив характер.

Съвременните модели на сътрудничество се обогатяват непрекъснато с нови политики и инструменти- национални, регионални, местни. Специална зона в това отношение се отделя на наднационалните – за ЧР това са ОЧИС и ПАЧИС, както и ЕС с всички произтичащи от това политики, програми и инструменти. Сътрудничество в ЧР се изгражда в рамките на Европейската политика за добросъседство, предприсъединителни фондове, структурни фондове. Специализирана подкрепа за организирано сътрудничество представлява ОП „Черноморски басейн“.

Икономическото сътрудничество, чието съвременно състояние се свързва, но съвсем не се изчерпва с Организацията за черноморско икономическо сътрудничество, е от съществено значение за региона, особено в условията на световна икономическа и финансова криза. Не особено високата му ефективност провокира търсенето на нови модели и извеждане на онези приоритети, които са в съответствие с даденостите на региона. Интензифицирането му се свързва с развитие на туризма и изграждането на сухопътен транспортен пръстен, с което е възможно да се решат съществуващи проблеми в осъществяването на интегрирана морска политика и интермодален транспорт. Съобразяването с моделите, които налага ЕС и които стават част от политиките на България и Румъния, изисква по-висока степен на коопериране с оглед ефективно използване на ресурсите и това става част от политическото сътрудничество в региона, което естествено обхваща елементи от секторни политики и зони. ЕС отдавна откри пътя към това - програми от рода на ТЕМПУС, програмите за добросъседство. Новото разбиране за ролята на регионалното сътрудничество в Черноморския регион доведе до създаване на ОП „Черноморски басейн 2007-2013“⁶, в която основни участници са страните от региона. Очевидно несъответствия на интереси от национален характер доведоха до нучастието на Русия и Азербайджан в тази програма. Същата причина вероятно отдалечава Русия от идеята за създаване на стратегия за развитието на Черноморския регион.

Това обаче не бива да ни отдалечава от идеята за принадлежността на много от страните от Черноморския басейн към славянската орбита и реализиране на културни взаимодействия, които могат да съхранят корените на традиционните култури в региона. С незабравяния факт от смесване на етноси и групи в почти всички национални държави в региона и наличието на големи диаспори, които носят именно елементи на съседството и преноса на култура през морето.

Черноморската програма предполага развитие в това отношение, макар и управлявана като вропейска програма. Тук с особено значение трябва да отбележим аспекти на културно-историческото наследство в региона, чието съхраняване и използване не може

да се осъществи без интеграция и добре организирано регионално сътрудничество в областта на духовната сфера.

Трябва да се отбележи, че трудно се разглеждат различни видове сътрудничества в изолиран вид. Глобализацията на процеси, взаимодействия, технологии и култури предполага не обикновено смесване, а интегриране и взаимно проникване, което усложнява характера на сътрудничеството, прави го трудно не само за проследяване, а преди всичко за реализиране.

Това означава в големия лабиринт от взаимодействия да се намери не само удовлетворителната парадигма, а да се реализира една синергия, от която има един единствен печеливш – гражданинът на Черноморския регион. Въпреки отсъствието на това понятие в юридическото и правно пространство.

По-особено място и по-интензивно се реализира екологичното сътрудничество, в чиято основа стои подобряване статуса на Черно море. Чистотата на Черно море е определяща за ползваемостта на водата за различни цели, за изключителното му биоразнообразие, за улова на риба. Сътрудничеството на опазване на Черно море е свързано с дейности като транспорт, пренос на енергийни суровини през морето, добив на енергийни суровини от морето, което може да предизвика замърсяване с много и различни продукти. Рисковете пораждат противопоставяне на някои от проектите – минали и настоящи. Факт е, че транспортът през Черно море, включително транспортирането на енергийни суровини и в момента е сериозен проблем за екологичното състояние на Черно море, което изисква сътрудничество в областта на екологичния мониторинг. Вероятни са и други интервенции в Черно море, които също са свързани с различни видове сътрудничества и партньорства – напр. използването на вълновата и ветрова енергия, използването на водорасли като алтернативен източник на горива и т.н. Тук навлизаме в сферата на сътрудничеството в областта на екологичния мониторинг на Черно море, както и на мониторинга свързан със сигурността и безопасността в морето като цяло, както и сътрудничество в изследването на рисковете на територията на Черноморския басен⁵.

Искаме или не, по-лесно или по-трудно, но сътрудничеството ще се установява все по-дълбоко между страните от региона и между региона като цяло и външния свят, защото за никоя от страните не е изгодно да развива самостоятелно технологии, които някой друг вече притежава. Ето новото сътрудничество в общия лабиринт от сътрудничества, което наследява елементи от съществуващото преди промените научно-техническо сътрудничество и споразуменията за научен, образователен и културен обмен, обикновено на двустранна основа между страни от региона.

---

[5] ЕК, Пилотен проект «Екологичен мониторинг на Черноморския басейн», Брюксел, 2009

[6] Съвместна оперативна програма на ЕС «Черноморски басейн 2007-2013»

ТУРИЗЪМ

ЧР осигурява 5 % от световния туризъм

Ръст на Черноморския туризъм почти двойно по-висок ръст от световния с 12% се увеличават приходите от туризъм в черноморския регион, а в световен мащаб - 6,8%.

Съперничество? Конкуренция? Партньорство?

ЧЕРНОМОРСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ БРАНД

ЕНЕРГЕТИКА

ЮЖЕН ГАЗОВ КОРИДОР

Европейският съюз, при подкрепата на САЩ, реализира Проекта и се стреми да осигури доставката на азербайджански и туркменски природен газ в Европа.

Турски поток

В противовес на европейската енергийна стратегия, Москва залага на руския проект за транспортиране на руски природен газ в страните от ЕС

СЕВЕРЕН ПОТОК-2

позволяващ на Кремъл да се откаже от украинския маршрут.

СЪТРУДНИЧЕСТВО В НАУКА И ИЗСЛЕДВАНИ

ДОБРО МИНАЛО

/междунниверситетски програми за наука, обмен, практики, изследвания/

ТРУДНО НАСТОЯЩЕ

/повлияно от политически решения, санкционен режим/

ПЕРСПЕКТИВИ с висок ПОТЕНЦИАЛ

/свободно движение на идеи, знания, Технологии/

Съвременен Инструментарий на сътрудничеството в Черноморския регион

ОЧИС

ПАЧИС

ЕС ПОДКРЕПА

/Черноморска синергия, Бургаска декларация, Общ дневен ред за Черно море

Съвременното сътрудничество след 2020 г....

Изграждане на стратегически партньорства

Повече свобода за избор на партньори

Обединяване по приоритети

преформулиране на целите

обновяване на организационните структури

създаване на група на високо ниво

Създаден е общ иновационен център, който ще обхване политическия, бизнес и научен потенциал на региона

създаване на кратка, но работеща стратегия за стъпките до 2030 г.